

A PÉNZÜGYI KULTÚRÁHOZ KAPCSOLÓDÓ KÉPZÉSEK

Összehasonlító elemzés (2016–2020)

Németh Erzsébet¹

ABSZTRAKT

A kutatás célja annak a vizsgálata, hogy 2016 óta történt-e előrelépés a pénzügyi tudatosság fejlesztésében Magyarországon. A tanulmány bemutatja a pénzügyi kultúra fejlesztésével kapcsolatos állami szerepvállalás változásait, kérdőíves felmérésben vizsgálja, hogy a közoktatáson kívüli képzéseken milyen szervezetek kiket és milyen tematika alapján képeznek, és értékeli a programok minőségbiztosítottóságát is. 2016 és 2020 között egyre fokozódó figyelem irányult a pénzügyi kultúra fejlesztésére, miközben a képzések túlnyomó többsége továbbra is a legkönnyebben elérhető iskolás korosztályt érinti. A Nemzeti Alaptanterv az iskolák számára a célok között megjelölte a gazdasági és pénzügyi nevelést. A szakgimnáziumokon kívül azonban kötelező tantárgyként nem oktatnak ilyen ismereteket. A Kormány 2017-ben elfogadta a lakosság pénzügyi tudatosságát fejlesztő stratégiát, illetve megjelentek az első akkreditált pénzügyikultúra-tankönyvek. A közoktatáson kívüli szervezetek eredményei azt mutatják, hogy a képzési programok és az azokon résztvevők száma mintegy háromszorosára nőtt. A képzések átlagos időtartama hosszabb lett, megjelentek a főleg felnőtteknek szóló, többnapos tanfolyamok. A tudásátadás fókuszában továbbra is az egyéni takarékoskodás és pénzügyi tudatosság, a pénzügyi önismeret, attitűd és viselkedés áll. A képzések négyötödében van tananyag és tematika, de ezek többsége nem akkreditált, és nem érhető el nyilvánosan. A képzések mintegy 40 százaléka méri az eredményességet.

JEL kódok: A13, D03, D12, I22

Kulcsszavak: pénzügyi kultúra, képzések, összehasonlító elemzés

1 Németh Erzsébet egyetemi tanár, Budapesti Metropolitan Egyetem, igazgató, Állami Számvevőszék. E-mail: enemeth@metropolitan.hu.

1. BEVEZETÉS:

A KUTATÁS CÉLJA, AKTUALITÁSA ÉS FŐ KÉRDÉSEI

A 2008-as pénzügyi válság kirobbanását követően az országok többsége felismerte, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztésének, finanszírozásának a kormányzat, az MNB, a közszféra szervezeteinek összehangolt, átlátható, minőségbiztosított tevékenysége által kell megvalósulnia (*Jakovác*, 2016). A pénzügyi kultúra fejlesztése a gazdasági szereplők közös érdeke, amelynek az érvényesítéshez mind az állam, mind a hitelintézetek, mind a vállalkozások együttműködése szükséges.

Az Állami Számvevőszék (ÁSZ) 2016-ban értékelte először a pénzügyi kultúrához kapcsolódó kezdeményezések helyzetét Magyarországon. Az akkori felmérés eredményei szerint a közoktatásban tanulók jelentős hányada részesült a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó, jellemzően nonprofit szervezetek által nyújtott képzésben, ezek azonban igen rövidek, alig párórásak voltak, az eredményességük visszamérése – és ennek hiányában a képzések megfelelő átalakítása – elmaradt. Kockázatot jelentett továbbá, hogy a képzések tematikája, tananyagai jellemzően nem álltak rendelkezésre, illetve nem voltak nyilvánosan elérhetők (*Németh*, 2017).

A 2016-os kutatás óta a hazai pénzügyi kultúra infrastruktúrája sok tekintetben előrelépett. Számos állami kezdeményezés indult el és valósult meg. 2017-ben a Kormány elfogadta a lakosság pénzügyi tudatosságát fejlesztő stratégiát, továbbá megjelent az első akkreditált pénzügyikultúra-tankönyv, amelyet számos újabb tankönyv, illetve munkafüzet, elektronikus segédlet követett. 2020-ra elkészült a hét évet felölelő stratégia első két évére (2018–2019) vonatkozó cselekvési terv elért eredményeit bemutató beszámoló is.

Mindezek alapján indokolt, hogy az ÁSZ ismételten felmérje a pénzügyi kultúra fejlesztésének jelenlegi helyzetét. Kutatásunk célja, hogy átfogó képet adjunk a hazai közpénzügyi helyzetet támogató képzési infrastruktúrákról. Azt vizsgáltuk, hogy történt-e előrelépés a pénzügyi tudatosság fejlesztésében, a pénzügyi-gazdasági ismeretek oktatásában, az azt célzó képzésekben Magyarországon 2016 óta. A kutatás emellett fókuszba emeli a pénzügyileg sérülékeny csoportok érintettségét, a vállalkozói ismeretek, valamint a nyugdíjas évekre szóló stratégia megjelenését is az egyes képzésekben.

2. A PÉNZÜGYI KULTÚRA FEJLESZTÉSÉVEL KAPCSOLATOS ÁLLAMI SZEREPVÁLLALÁS

2.1. A stratégiai alapok megteremtése

Magyarország 2017 óta rendelkezik a lakosság pénzügyi tudatosságának fejlesztésére vonatkozó nemzeti stratégiával. A kormány a stratégia megalkotásáról 2016 őszén döntött, majd az „*Okosan a pénzzel!*” című dokumentumot 2017 decemberében² fogadta el.

A stratégia célcsoportja a teljes lakosság, az első periódusban azonban (a 2018–2019-re vonatkozó cselekvési terv alapján) az iskolás korosztály szerepel hangsúlyosan. A 2017-től 2023-ig tartó, hétéves időszakot egymásra épülő cselekvési programok bontják le konkrét feladatokra, részfeladatokra, határidőkre, célcsoportokra és felelősökre. Az egyes célirányokhoz olyan releváns mutatószámokat, indikátorokat rendeltek, amelyek alkalmasak az elért eredmények rendszeres időközönkénti visszamérésére. A stratégia megvalósulásától a lakosság pénzügyi tudatosságának javulását, pénzügyeinek felelős alakítását várták. Az elmélyített pénzügyi ismeretek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a lakosság a pénzügyi döntéseit tájékozottabban, magabiztosabban hozza meg. A lakosság pénzügyi tudatossági szintjének emelkedése hosszú távon biztosítja a gazdasági és társadalmi stabilitást (Stratégia, 2017).

Az első cselekvési tervben a stratégiában lefektetett hét fő cél, különösen a tudatos pénzügyi magatartás megalapozása, a köznevelési rendszeren belüli valós pénzügyi edukáció megteremtésének, erősítésének, általánossá tételének lépései és feladatai szerepelnek. Az intézkedéseket az OECD 2015-ös, kérdőíven alapuló felmérésének kutatási eredményei alapján határozták meg. A cselekvési terv alapján a pénzügyi ismeretek és magatartás, azaz a tudatosság fejlesztését a nemzeti alaptanterv részeként az iskolai oktatás alapozza meg. A célok megvalósulása szempontjából fontos lépés volt, hogy már 2017 őszén megkezdődött a szakgimnáziumokban a pénzügyi és vállalkozói ismeretek iskolai oktatása.

2.1.1. Jogszabályi keretek kialakítása

Az állam már 2016-ot megelőzően megállapította a pénzügyi kultúra-, illetve a pénzügyitudatosság-fejlesztés szervezetségének, átláthatóságának biztosítását szolgáló jogszabályi kereteket.

2 1919/2017. (XII. 8.) Korm. határozat a lakosság pénzügyi tudatosságát fejlesztő stratégia elfogadásáról.

- A fogyasztóvédelemről szóló törvény előírása alapján 2012 óta a pénzügyi szolgáltatási tevékenységgel kapcsolatos fogyasztói jogok érvényesülésének elősegítése, a pénzügyi kultúra fejlesztése érdekében a pénzügyi jogok biztosa tevékenykedik.³
- Az MNB – a működését, tevékenységét meghatározó törvény alapján⁴ – 2013 óta vesz részt a pénzügyi kultúra erősítésében, terjesztésében, továbbá bírságból származó bevételeinek egy részét a pénzügyi kultúra erősítésére, terjesztésére, a pénzügyi tudatosság fejlesztésére, e célok elősegítésére, így különösen a kapcsolódó oktatási és kutatási infrastruktúra fejlesztésére kell fordítania.
- Az Állami Számvevőszék társadalmi felelősségvállalásának kiemelt területe a pénzügyi kultúra fejlesztése, amit az Országgyűlés 2013-ban határozatban ismert el és támogatott.⁵

A pénzügyi kultúra erősítéséhez kapcsolódó kormányzati politika kialakításának irányítását⁶ 2017 óta a Pénzügyminisztérium pénzügyekért felelős államtitkára végzi.

A Nemzeti Alaptantervet bevezető kormányrendelet⁷ már 2013-tól célként jelölte meg: „A felnővekvő nemzedéknek hasznosítható ismeretekkel kell rendelkeznie a világgazdaság, a nemzetgazdaság, a vállalkozások és a háztartások életét meghatározó gazdasági-pénzügyi intézményekről és folyamatokról.”

A jogszabály a fejlesztendő kulcskompetenciák, a fejlesztési területek, nevelési célok között konkrétan megjelölte a gazdasági és pénzügyi nevelést. Célul tűzte ki, hogy „a tanulók ismerjék fel saját felelősségüket az értékteremtő munka, a javakkal való észszerű gazdálkodás, a pénz világa és a fogyasztás terén”. Azonban azon túl, hogy a témakör oktatásának fontosságát hangsúlyozta, az egyes műveltségi területek vonatkozásában, illetve a kötelező kerettantervek között mégsem foglalkozott átfogó módon a gazdasági és pénzügyi neveléssel (Németh, 2017).

3 A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény 41. § alapján.

4 A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény 44. § (3) bekezdése, valamint a 170. § (3) bekezdés c) pontja tartalmazza az előírást.

5 A Tájékoztató az Állami Számvevőszék 2013. évi szakmai tevékenységéről és beszámoló az intézmény működéséről című dokumentum elfogadásáról szóló 41/2014. (XI. 13.) OGY határozat alapján.

6 A Nemzetgazdasági Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 1/2015. (I. 21.) NGM-utasítás – 2017. január 12-étől hatályos – 23. § (1) bekezdés s) pontja tartalmazza a feladatot.

7 A Nemzeti Alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2010. (VI. 4.) Korm. rendelet.

A Stratégia elfogadásáról szóló 2017. decemberi kormányzati döntés⁸ felhívta az emberi erőforrások miniszterét, hogy a Nemzeti Alaptanterv megújítására irányuló egységes, tudományosan megalapozott szakmai javaslat kidolgozása során vegye figyelembe a stratégia céljait, továbbá a tantervek koherens és korszerű rendszerében úgy érvényesítse azokat, hogy a tanulók életkorának és előzetes tudásának megfelelő, használható gazdasági és pénzügyi tudást adó oktatás valósuljon meg és váljon általánossá. Azonban a kormányrendelet módosításai⁹ 2020 februárjáig nem érintették a gazdasági és pénzügyi nevelés témakörét.

A 2020 februári módosítások keretében¹⁰ – többek között – tanulási, illetve műveltségi területenként meghatározták a kötelező alapóraszámot és a szabadon tervezhető órakeretet mind az alapfokú, mind pedig a középfokú nevelés-oktatás évfolyamai számára. Az előírás szerint a szabadon tervezhető órakeret terhére építhetők be azok a tantárgyak, amelyek az oktatásért felelős miniszter által közölt kerettantervvel rendelkeznek, mint például a pénzügyi és vállalkozási ismeretek. Az alapfokú képzés 1–8. évfolyama, illetve a gimnáziumi képzés 9–10. évfolyama esetében heti kettő, a 11. évfolyam esetében heti négy, a 12.-ben pedig heti öt órát határoztak meg szabad tervezésűnek. Azonban ezt a szabadon tervezhető órakeretet kell igénybe venni több tantárgy, például a honvédelmi ismeretek, vagy az 5–8. évfolyam esetében a kötelezően választandó hon- és népismeret tantárgy heti egy órában történő oktatásához, továbbá az alapórarendben szereplő tantárgyak oktatásának helyi tanterv szerinti emelésére is felhasználhatják az oktatási intézmények. Bár a cselekvési terv szerint az általános pénzügyi kultúrát iskoláskorban kell megalapozni, és alapvetően az iskolarendszerű pénzügyi képzés garantálhatja, hogy a következő nemzedék a gyakorlati életben használható pénzügyi ismeretekre és készségekre tegyen szert, a szakgimnáziumokon kívül kötelező tantárgyként nem oktatnak pénzügyi ismereteket a közoktatási intézményekben. Arról, hogy valójában hány gyermek tanul a közoktatásban választható tantárgyként pénzügyi-gazdasági ismereteket, nem állnak rendelkezésre adatok.

A jogszabály-módosítás során egyes műveltségi területeken belül is meghatározták – átfogó célként, illetve fejlesztés, tanulás eredményeként – a gazdasági-pénzügyi nevelés elemeit, amelyek a pénzügyi tudatosság növelését, továbbfejlesztését, a gazdasági-pénzügyi fenntarthatóság megértését szolgálják. Ilyen műveltségi te-

8 A lakosság pénzügyi tudatosságát fejlesztő stratégia elfogadásáról szóló 1919/2017. (XII. 8.) Korm. határozat 2. pontja tartalmazza a felhívást.

9 A kormányrendelet módosítására 2020 előtt négy alkalommal került sor, utoljára 2018. január 1-jei hatállyal.

10 A Nemzeti Alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról szóló 5/2020 (I. 31.) Korm. rendelet.

rület a matematika, a történelem és állampolgári ismeretek, a földrajz, a technika és tervezés.

Az iskoláknak a módosítás alapján 2020. április végéig kellett felülvizsgálniuk pedagógiai programjukat, a felülvizsgált pedagógiai programot a 2020/2021-es tanévtől (először az első, az ötödik és a kilencedik évfolyamokon) felmenő rendszerben alkalmazhatják a tanítás során.

2.1.2. Akkreditált tananyagok

Jelentős előrelépés tapasztalható a közoktatásban az akkreditált tananyagok és azok elérhetőségét illetően. A Pénziránytű Alapítvány fejlesztésének eredményeként a diákok az általános iskola 3. osztályától kezdve egészen érettségiig, minden évfolyamon találkozhatnak¹¹ az alapítványnak a pénzügyi tudatosság fejlesztését támogató tananyagaival (tankönyv, munkafüzet, példatár stb.). 2019-ben a Pénziránytű Alapítvány a Magyar Nemzeti Bank támogatásával összesen 385 000 példányban juttatta el a középiskolákba a történelemérettségi gazdasági-pénzügyi témaköreit feldolgozó *Történelem és pénzügyek* című feladatgyűjteményt, valamint a *Számoljunk a befektetésekkel* című példatárat, amely a matematikaórákba integrálható pénzügyi neveléshez járul hozzá. 2020-ban szintén ingyenesen kapja meg a matematika-példatárat minden 9. osztályt megkezdő tanuló, valamint a történelem-feladatgyűjteményt az érettségire készülő 12. osztályosok és tanárai. Emellett az alapítvány ingyenes, akkreditált könyveit, az általános iskolásoknak készült *Küldetések a pénz világában* tankönyvet és munkafüzetet, valamint a középiskolások pénzügyi nevelését célzó *Iránytű a pénzügyekhez* című könyvet 2020-ban 50 000 példányban rendelték meg az iskolák. 2020 szeptemberétől a 3. és 4. osztályos környezetismeret- és matematika-munkafüzetek is tartalmazzák a kisiskolások számára érthető pénzügyi ismereteket. Az általános iskolás, 3-8. osztályos matematika- és környezetismeret-munkafüzetekből összesen 220 ezer példányt rendeltek az iskolák a 2020/2021-es tanévre.

¹¹ <https://penziranytu.hu/ingyenes-tankonyvvel-segiti-penzugyi-nevelest-az-iskolakban-penziranytu-alapitvany-o>

2.2. A szakirodalom áttekintése

2.2.1. A pénzügyi kultúra fogalma

A témában megjelenő szakcikkek, publikációk, illetve a Stratégia is alapvetően a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) definíciójából indulnak ki, amely szerint *„a pénzügyi tudatosság olyan képesség, ami lehetővé teszi a pénzügyi források hatékony gyarapítását, nyomon követését és felhasználását oly módon, hogy az hozzájáruljon mind az egyén, mind a családja, mind a vállalkozása jólétének és gazdasági biztonságának megerősítéséhez”* (Stratégia, 2017; Kovács–Terták, 2019).

Az Állami Számvevőszék és partnerei szerint a pénzügyi kultúra *„a pénzügyi ismeretek és képességek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.”*

Amagir és szerzőtársai (2020) a pénzügyi kultúrának három komponensét határozták meg:

1. *Ismeret és belátás.* A megfelelő információk birtokában felismerni azt, hogy milyen pénzügyi magatartásra van szükség.
2. *Képességek és viselkedés.* A viselkedés megváltoztatása érdekében a megfelelő operatív készségek, képességek birtoklása.
3. *Attitűd és önbizalom.* A tanult ismeretek alkalmazása az ismerős helyzeten kívül, motiváció és énhatékonyság.

Béres és Huzdik (2012) a pénzügyi kultúrát nem fogalomként, hanem elsősorban koncepcióként határozza meg, amely magában foglalja a pénzügyi ismereteket, tudást, a pénzügyekben való jártasságot és tapasztalatot, a pénzügyi készségeket és a tudatosságot, amelyek befolyásolják a pénzügyi döntések meghozatalát.

2.2.2. A tudásátadás felmérése, értékelése

Témánk szempontjából elsődlegesen fontosak azok a kutatások, amelyek a pénzügyi kultúra-képzések célját, részvevőit, minőségét és eredményességét vizsgálják. A nemzetközi felmérések közül kiemelkedő az ausztrál kormányzati stratégiaalkotást támogató, 2013. évi, a pénzügyi kultúrát célzó kezdeményezésekről szóló

kutatás, amelynek módszertanát és kérdéseit az Állami Számvevőszék kutatása is hasznosította.¹²

Czeplédi et al. (2016) a vállalkozással kapcsolatos ismeretátadás eszközeit vizsgálta a magyar felsőoktatásban. A mintatantervek tanulmányozása során összesen 101 olyan tantárgyat azonosítottak, amelyek valamilyen módon kapcsolódnak a vállalkozási ismeretekhez.

2.2.3. A képzések hatása a pénzügyi kultúrára

A pénzügyi kultúrát fejlesztő képzéseket vizsgáló kutatások egyik alapvető kérdése, hogy eredményesek-e a képzési programok, kimutatható hatással vannak-e az egyének, csoportok pénzügyi kultúrájára, viselkedésére. Esetleg a formális edukáció jóval kevésbé meghatározó, mint gondolnánk, és inkább a demográfiai adottságok, a társadalmi helyzet befolyása a döntő? Mindezek nyomán érdemes-e jelentős társadalmi erőforrásokat investálni a pénzügyi kultúrát formáló képzésekbe?

A nemzetközi és hazai kutatások eredményei rendkívül változatos képet mutatnak.

Több kutatás erős kapcsolatot állapít meg a pénzügyi ismeretek szintje, az előzetes pénzügyi képzésben történő részvétel és a pénzügyi magatartás között. Azok, akik tanulmányaik során kaptak pénzügyi képzést, hajlamosabbak a megtakarításra, a nyugdíjas évek tervezésére, kevésbé kérnek kölcsön pénzt (*Bernheim, Garrett és Maki, 2001; Bernheim és Garrett, 2003; Lusardi és Mitchell, 2006; 2007a; Hilgert, Hogarth és Beverly, 2003; Stango és Zinman, 2007; Van Rooij et al., 2011*).

Az ÁSZ felsőoktatásban tanulóakra vonatkozó pénzügyi kultúra-kutatásának eredményei (Béres et al., 2020; *Luksander et al., 2014*) azt mutatják, hogy a középiskolai pénzügyi-gazdasági képzésben részesültek pénzügyi kultúrája nem fejlettebb az ilyen képzésben nem részesülteknél. Ezzel szemben számos szociodemográfiai tényező (kor, nem, a képzés szintje, területe és a hallgató élethelyzete) szignifikánsan összefügg a pénzügyi kultúra szintjével. Ez rávilágít a középiskolások oktatásának alacsony eredményességére. Mindez egybecseng az amerikai tapasztalatokkal (*Willis, 2009*).

Amagir és szerzőtársai (2018) tanulmánya a pénzügyi képzések és a pénzügyi magatartás kapcsolatát vizsgáló kutatások eredményeit szintetizálta. A szerzők értékelése szerint a kutatási adatok azt mutatják, hogy az iskolai alapú pénzügyi

12 Australian Securities and Investments Commission (2013): *National Financial Literacy Stocktake Survey 2013*, http://www.financialliteracy.gov.au/media/528627/report-375_nfls-stocktake-survey-2013.pdf.

képzések képesek a gyermekek és a fiatalok pénzügyi tudását és attitűdjét fejleszteni. Azok a kutatások, amelyek a fiatalok pénzügyi szándékaira irányulnak, valamint a pénzügyi magatartásról szóló önmegfigyelésen és önbevalláson alapulnak, a képzések pozitív hatásait mutatják. A tényleges pénzügyi magatartás és a képzettség közötti kapcsolatot vizsgáló kutatás ugyanakkor ritkább, és az ilyen módszerekkel élő kutatások alig mutatják ki a pénzügyi képzések pozitív hatását.

Carlson (2020) a 18–24 éves amerikaiak körében vizsgálta a tényleges pénzügyi ismeretek és a közoktatási pénzügyi képzések kapcsolatát. Eredményei szerint a demográfiai háttértényezők (etnicitás, nem) meghatározóbbak voltak a pénzügyi ismeretek szempontjából, mint az, hogy a középiskolában részesültek-e pénzügyi képzésben. A tanulmány következtetése szerint az eredményes pénzügyi képzések érdekében figyelembe kell venni a tantermen kívüli, demográfiai tényezőket.

Ehhez hasonló következtetéseket fogalmaztak meg *Van Rooij* és szerzőtársai (2011). A tanulmány a pénzügyi ismeretek és a társadalmi háttérváltozók közötti kapcsolat körében rámutatott arra, hogy mivel a legtöbb kutatási eredmény szerint a pénzügyi ismeretek szintje nagymértékben függ a nemtől, életkortól, iskolázottságtól, ezért olyan pénzügyi ismereteket átadó képzések lehetnek eredményesek, amelyek külön-külön célozzák meg a lakosság egyes csoportjait, figyelembe veszik azok speciális igényeit.

A fenti kutatások rávilágítanak arra, hogy a pénzügyi képzések nem minden esetben eredményesek, így az eredményesség vagy eredményesség hatótényezőinek vizsgálata kiemelkedően fontos.

3. MÓDSZEREK

3.1. A kérdőív kialakítása

A kérdőív két tematikus egységet (*A* és *B* rész), ezen belül 27 kérdést tartalmaz. Az *A* rész a képzést folytató szervezet, magánszemély adataira, illetve a képzési program számára kérdez rá (4 kérdés). A *B* rész a képzésre vonatkozó tényezőket vizsgálja, mint pl. a képzések célja, célcsoportja, finanszírozása, időtartama, témakörei, módszerei, tematikája, tananyaga, oktatói, eredményességének értékelése és a verseny szervezése (23 kérdés). A válaszadók a kérdőívet képzési programonként töltötték ki, maximum 5 képzési program bemutatására volt lehetőségük. Eltérő képzésnek kellett tekinteni a különálló tematikával rendelkező programokat. A kérdőív felvételére 2020 nyarán került sor.

3.2. A kérdőívek feldolgozása, a kutatási kérdések vizsgálata

A feldolgozást és az elemzést IBM SPSS Statistics, valamint MS Excel programok segítségével végeztük. Az elemzés során leíró és következtető statisztikai módszereket használtunk, például: megoszlás, korrelációs számítás. A kérdőívek kiértékeléséhez minden esetben 5%-os szignifikanciaszintet választottunk.

3.3. Válaszadók, minta

Az adatbázis meghatározásakor célunk volt a pénzügyikultúra-fejlesztésben résztvevők teljes körű lefedése. Ennek érdekében egyrészt a korábbi, 2016-os pénzügyikultúra-fejlesztési kutatáshoz összeállított adatbázisban szereplő szervezetekből, az MNB pénzügyi intézményi listáján található intézményekből, az MNB és a PM által a pénzügyi kultúra fejlesztésére kiírt pályázatok útján támogatást nyert szervezetekből és az interneten fellelhető, publikus információk, valamint az ÁSZ-nek a pénzügyikultúra-együttműködésben résztvevő partnereitől kapott tájékoztatások alapján egy 110 elemű adatbázist hoztunk létre. A kialakított válaszadói adatbázis 47 olyan szervezetet tartalmazott, amelyek a 2016-os kutatás látókörében nem szerepeltek.

A válaszadásra felkért 110 szervezetből a kérdőívet 63 szervezet töltötte ki. A 63 válaszadóból 52 válaszolta azt, hogy rendelkezik a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó tevékenységgel, amely lehetett képzési program, felmérés vagy verseny, illetve egyéb kezdeményezés. Így a beérkezett válaszok alapján összesen 122 képzési programot dolgoztunk fel.

4. EREDMÉNYEK

4.1. A képzések volumene

A 2016. évi kutatás során 35 képzési programmal rendelkező szervezet töltötte ki a kérdőívet, a 2020-as felmérésben 52 képzési programmal rendelkező válaszadó vett részt, amely közel 40 százalékos emelkedést mutat. A válaszadókból négy összevont kategóriát alakítottunk ki. Ennek megfelelően a képzési programmal rendelkező 52 válaszadóból 10-et nagy eléréssel rendelkező szervezetként, 5-öt pénzügyi intézményként, 29-et nonprofit szervezetként és 8-at egyéb vállalkozás-ként azonosítottunk.

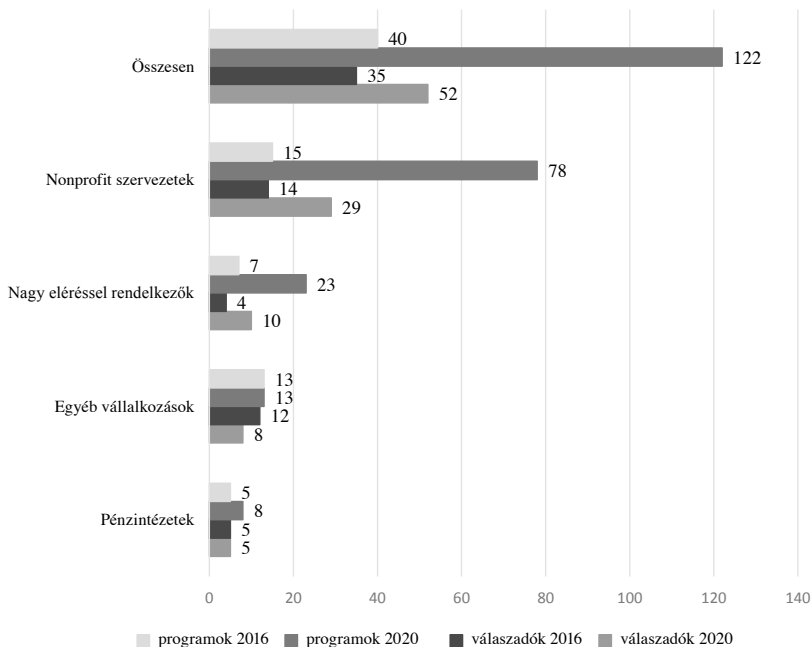
- A minta vizsgálata során a 2020. évi felmérés esetében is kirajzolódott egy olyan válaszadói kategória, amelybe a pénzügyikultúra-fejlesztés legfontosabb szereplői tartoztak.
- A „NAGY ELÉRÉSEL RENDELKEZŐK” csoportjába¹³ soroltuk azokat a válaszadókat – tekintet nélkül szervezeti formájukra –, akik több mint 10 000 főt értek el programjaikkal.

A 10 000 főnél kevesebbet elérő szereplőket a következő csoportokra különítettük el:

- A PÉNZINTÉZETEKHEZ a hitelintézeteket, pénzügyi vállalkozásokat és a pénzforgalmi intézményeket, illetve fióktelepeiket soroltuk.
- A NONPROFIT SZERVEZETEKHEZ soroltuk a civil és nonprofit szervezeteket, a költségvetési szerveket és az egyházi fenntartású intézményt.
- Az EGYÉB kategóriába kerültek a gazdasági társaságok és a felsőoktatási intézmény(ek).

Nominálisan a legjelentősebb változás (emelkedés) az alapítványok, egyesület, nonprofit szervezetek kategóriában mutatkozik, mindemellett a válaszadók közül a nagy eléréssel rendelkező szervezetek száma is növekedett, arányaiban a két és félszeresére. A nagy eléréssel rendelkező szervezetek esetében a növekedésnek azért is van kiemelt jelentősége, mert általuk a képzéssel elérték száma is jelentősen megnőtt (1. ábra).

¹³ A hazai pénzügyi kultúra fejlesztés egyik legnagyobb szereplője, az OTP Fáy Alapítvány a kérdőívet nem küldte vissza. Mivel a szervezet tevékenységére vonatkozó adatok nélkül felmérésünk hiányos lett volna, adatainkat kiegészítettük az OTP Fáy Alapítvány képzési programjaira vonatkozó, publikusan elérhető információk alapján.

1. ábra**Képzési programmal rendelkező válaszadók, valamint programok elemszáma a válaszadói kategóriák függvényében (2016; 2020)**

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

4.1.1. Hogyan alakult a képzési programok száma?

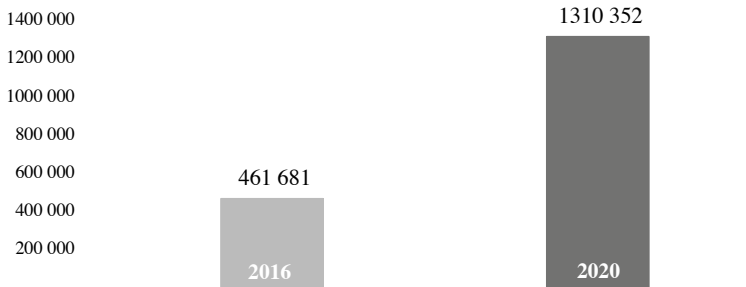
A képzési programok száma is jelentősen emelkedett. A nonprofit szervezetek képzési programjainak száma a 2016. évi kutatási eredményhez képest több mint ötszörösére, a nagy elérésű szervezetek több mint háromszorosára emelkedett (lásd 1. ábra).

4.1.2. Hogyan alakult a képzésben résztvevők létszáma?

A kérdőívben a válaszadók megjelölték, hogy mely célcsoportokat és milyen létszámban értek el az egyes képzésekkel. A 2020. évi felmérés alapján a képzésekkel foglalkozó szervezetek képzési programjaikkal mintegy háromszor több főt értek el, mint a 2016. évi válaszadók. Míg a 2020. évi felmérés szerint 1 310 352 fő számára tartottak pénzügyi kultúrát fejlesztő képzéseket 2016 és 2019 között, addig a 2016. évi felmérés során az akkori válaszadók képzéseikkel 461 681 főt értek el 2012 és 2015 között (2. ábra).

2. ábra

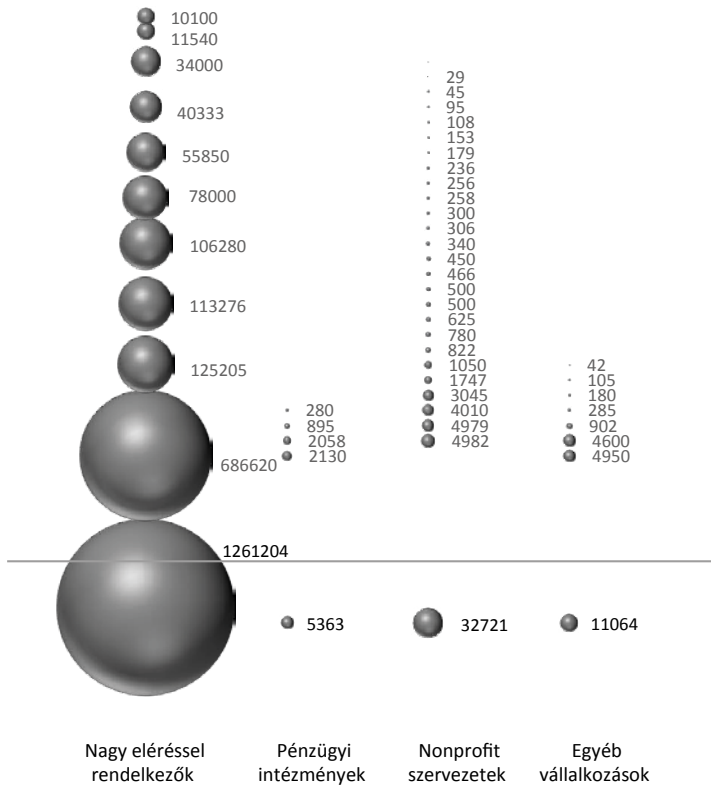
A képzések által elérték száma (2016; 2020) (fő)

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

3. ábra

Szervezetek, szervezeti típusok és a képzéseik által elérték létszáma (fő)

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A képzések által elérték létszáma a nagy eléréssel rendelkezők esetében jelentősen meghaladja a többi képzést folytató szervezetét. 43 darab pénzügyi intézmény, nonprofit szervezet és egyéb vállalkozás együttesen csupán 59 248 főt ért el, ami a 9 legnagyobb eléréssel rendelkező szervezetek elérésének csupán 9%-a. A 6 legnagyobb eléréssel rendelkező szervezet a következő volt:

1. Magyar Bankszövetség (686 620 fő)¹⁴,
2. PontVelem Nonprofit Kft. (125 205 fő);
3. Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület (113 276 fő);
4. Junior Achievement Magyarország Oktatási, Vállalkozásszervezési Alapítvány (106 280 fő);
5. OTP Fáy András Alapítvány (78 000 fő)
6. Magyar Nemzeti Bank (55 850 fő)

4.2. A képzések finanszírozása

A kérdőív a képzési programok finanszírozási forrásaira (saját forrás, résztvevői befizetés, állami, EU-s források) is rákérdezett. A válaszadók egy képzés esetében több forrástípust is megjelölhettek, a kérdőív a források arányát és értékét nem vizsgálta.

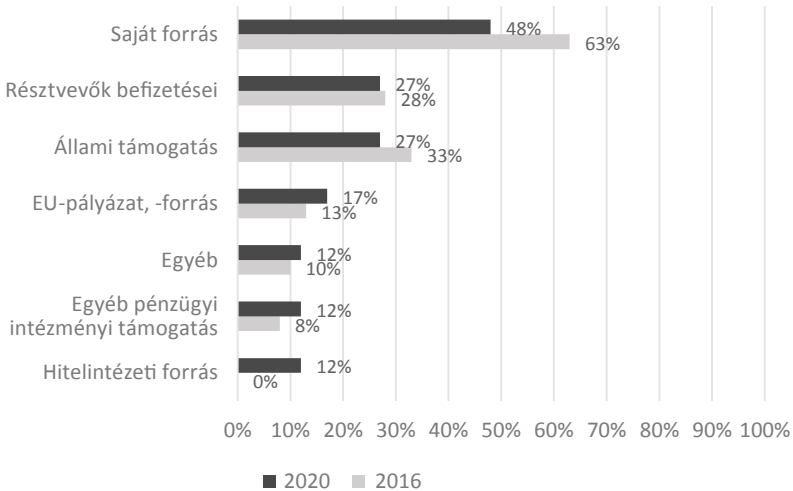
A 2020-as képzések 44 százaléka használt fel közpénzt (27% állami és 17% EU-s támogatást). A képzési programok finanszírozási forrásai közül a saját forrást említették a válaszadók a leggyakrabban (48%), 2016-ban a források sorrendje hasonló volt. A résztvevői befizetés a képzések alig harmadában jelenik meg, míg az egyéb forrásokat¹⁵ és az egyéb pénzügyi intézmény által nyújtott finanszírozást közel 20%-ban említették (4. ábra).

¹⁴ A nagy létszámot elérő program a Pénz7 nevű esemény volt, amelyet a Bankszövetség intézményi és szakmai partnereivel együttműködésben valósított meg.

¹⁵ Az elemzés során egyes válaszadók az egyéb források kategóriában szerepeltették a Magyar Nemzeti Bank pályázati támogatásait.

4. ábra

Milyen finanszírozási forrásokat használtak fel a képzési programokhoz?

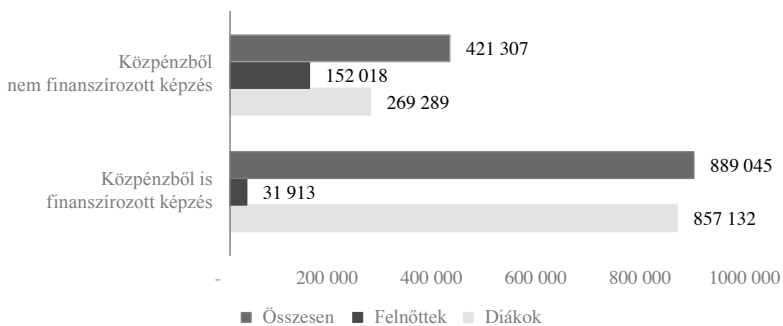

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

Megvizsgáltuk azt is, hogy közpénzből is finanszírozott és a nem közpénzből finanszírozott (részvevők befizetései, saját forrás, egyéb források) képzésekkel hány fő képzésben résztvevőt értek el (5. ábra)

5. ábra

Közpénzből és nem közpénzből finanszírozott képzésekben résztvevők (fő)

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A képzések jelentős hányadában jelen van költségvetési, állami és EU-s forrás, a résztvevők döntő hányada (elsősorban a fiatalok, iskoláskorúak) olyan képzésekben vettek részt, amelyek valamilyen mértékben közpénzből valósultak meg.

Az elvégzett Pearson-féle khí-négyzet, illetve Fisher-féle egzakt próba egyaránt megerősítette az összefüggés fennállását 5 százalékos szignifikanciaszint mellett.¹⁶

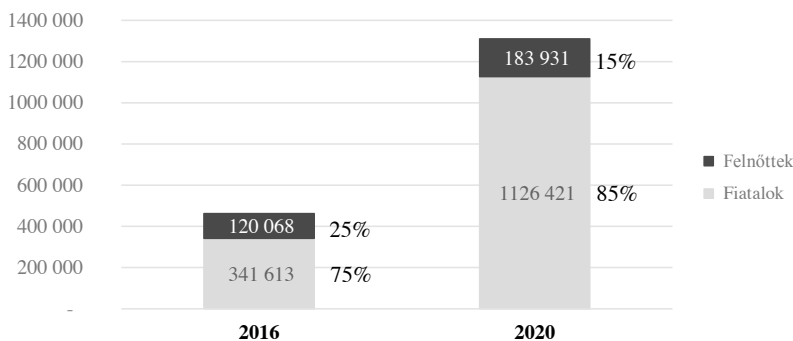
4.3. Kiknek szólnak a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó képzések?

4.3.1. A képzettek korösszetétele

A 2016. évi kutatás eredményei azt mutatták, hogy a képzések által megcélzott csoportok többségében fiatalok. A válaszadók megjelölték, hogy a képzéseken résztvevők az általános iskola alsó-felső tagozatában, középiskolában vagy a felsőoktatásban tanulnak-e. Fiatal korosztályoknak tekintettük a közoktatásban és felsőoktatásban tanulókat (leggyakrabban 6–25 évesek), felnőtteknek a 25 évnél idősebbeket.

6. ábra

A képzések által elért korosztályok létszáma és arányai (2016; 2020)

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A 2016-os adatokhoz hasonlóan alakultak a képzésekkel elért aránya mellett, hogy a fiatalok részaránya azóta tovább nőtt (8. ábra). A közoktatásban tanulóknak is szóló képzések átlagosan több mint 40 ezer főt, míg a kizárólag más csoportokat célzó képzések átlagosan 8600 főt értek el.¹⁷ Ez a különbség variancia-

¹⁶ A Pearson-féle khí-négyzet teszt p-értéke 0, illetve a Fisher-féle egzakt teszt p-értéke 0,0000018 volt.

¹⁷ Ebben az esetben összesen 114 képzéssel számoltunk, amelyből 39-nek volt célcsoportja a tanulók korosztálya. 8 esetben nem áll rendelkezésünkre adat, hiányzó adatként kezelve nem kerülnek a statisztikába).

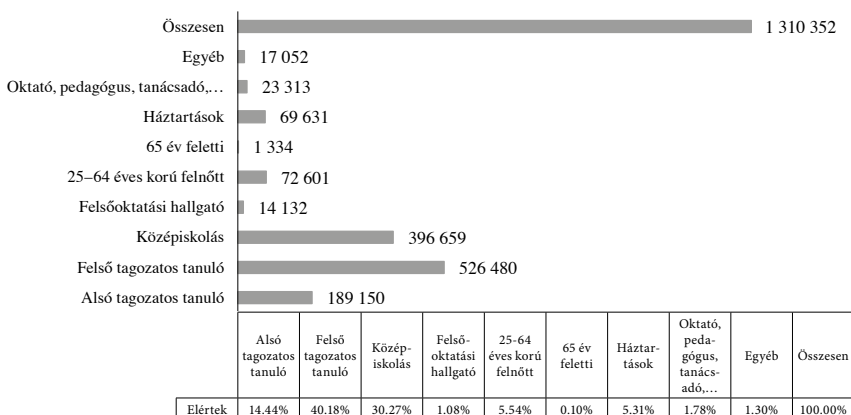
analízist elvégezve szignifikánsnak tekintendő (a teszt szignifikanciaértéke 0,013), a kategóriaátlagok nem egyeznek meg.

4.3.2. Az elért csoportok társadalmi reprezentáltsága

Az egyes célcsoportok népességen belüli megoszlásának megállapításához a KSH adatait vettük alapul.¹⁸

7. ábra

A célcsoportok népességen belüli megoszlása (fő)

Forrás: saját szerkesztés KSH-adatok alapján

A teljes népességet tekintve a KSH adatai szerint a fiatalok (6–25 évesek) az 5 éven felüli népesség kevesebb mint negyedét, a felnőttek (25 év feletti) a népesség közel 75%-át teszik ki. A képzési programjai által elérték között a diákok (6–25 évesek) aránya több mint négyszeresen haladja meg a népességen belüli arányukat, míg a képzési programok által elérték között a felnőttek aránya mintegy ötöde a népességen belüli arányuknak (7. ábra). Megállapítható tehát, hogy hasonlóan a 2016-os eredményekhez, a fiatalok a népességbeli számarányukhoz képest felül-, a felnőttek jelentősen alulreprezentáltak a képzések résztvevői között.

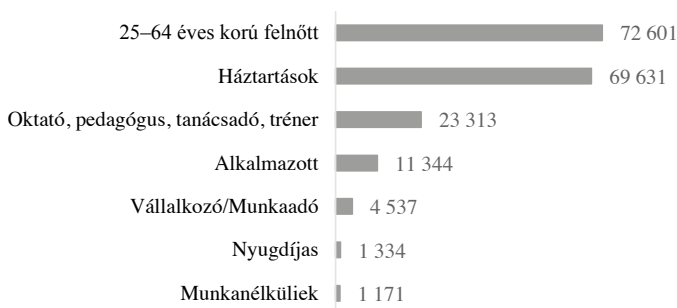
18 <https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/terulet.html>.

4.3.3. A felnőtteknek szóló képzések célcsoportjai

A kérdőív azt is megvizsgálta, hogy a képzésekben milyen társadalmi háttérű, élethelyzetű, foglalkozási csoportba tartozó és munkaerőpiaci helyzettel rendelkező felnőttek vesznek részt. Ennek megfelelően megkülönböztettünk: munkaadókat, munkanélkülieket, vállalkozókat, nyugdíjasokat, oktatókat és trénereket, valamint háztartásokat. A képzésekben résztvevők egyszerre több csoportba is tartozhattak, emellett a válaszadók képzésenként több célcsoportot is megjelölhettek (8. ábra).

8. ábra

A képzéseken részt vevő egyes csoportok a felnőttek körében (fő)

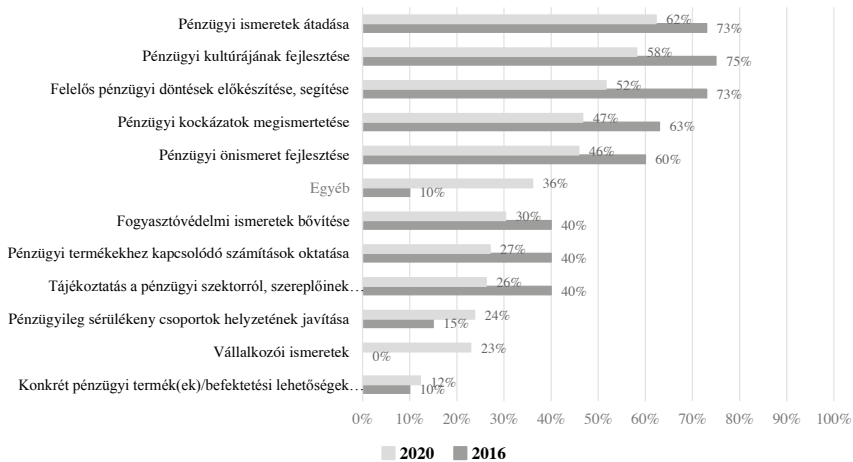
Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A felnőtteknek szóló képzések célcsoportjai között alulreprezentáltak a speciális képzési igényű felnőttcsoportok: vállalkozók, nyugdíjasok, munkanélküliek. Ehhez képest magasabb számban és arányban vesznek részt a jövedelemből, bérből élő társadalmi csoportok. Az oktatók, trénerek célcsoportja 2016-hoz hasonlóan továbbra is jelentős.

4.4. A képzések fő célkitűzései, hangsúlyai

A válaszadók 12 képzési célt jelölhettek meg, egy képzéshez egyidejűleg többet is, összesen pedig 13 lehetséges képzési témakört tartalmazott a kérdőív.

9. ábra A képzési programok céljai (2016, 2020)

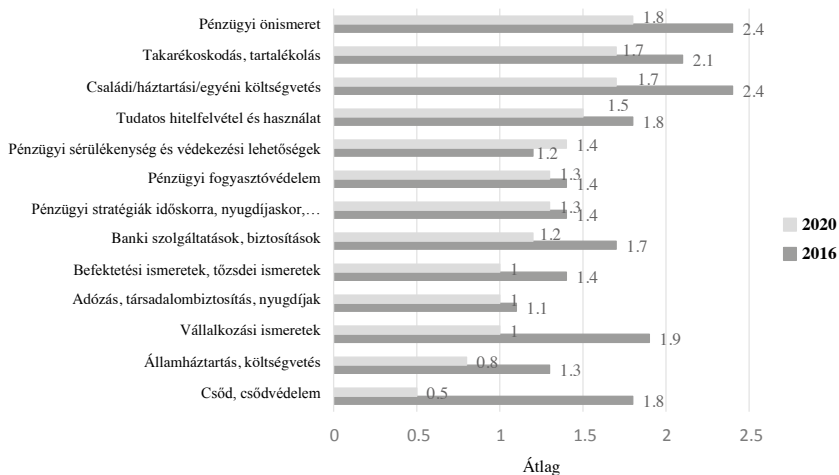

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A 2016-os kutatási eredményekhez hasonlóan a képzési programok legjellemzőbb céljainak sorrendje lényegében változatlan. Továbbra is a „pénzügyi ismeretek átadása”, a „célcsoportok pénzügyi kultúrájának fejlesztése”, a „felelős pénzügyi döntések segítése”, a „pénzügyi kockázatok megismerése” és a „pénzügyi önismeret fejlesztése” a legjellemzőbb képzési cél. Ugyanakkor ezen legnépszerűbb képzési célok aránya a képzésekben kismértékben csökkent¹⁹ 2016-hoz képest, miközben nőtt azon képzések aránya, amelyek egyik célja a „pénzügyileg sérülékeny csoportok helyzetének javítása” (9. ábra).

Felmértük a képzési programok által érintett témaköröket és azoknak a képzésben elfoglalt súlyát is. 13 képzési témakört tartalmazott a kérdőív, a válaszadók a témakörök képzésen belüli súlyára vonatkozóan négyféle („nem jelenik meg”, „érintőlegesen”, „közepesen” és „jelentős mértékben”) választ adhattak. A válaszok értékelése érdekében a válaszokhoz számértékeket rendeltünk („nem jelenik meg” = 0, „érintőlegesen” = 1, „közepesen” = 2 és „jelentős mértékben” = 3). Az ordinális mérési szintű változót átlagokkal mérhető változóvá transzformáltuk, a nem válaszolókat az átlagok számítása esetében kiszűrtük.

¹⁹ A 2016-os kutatás kérdőívében a „vállalkozói ismeretek átadása” képzési cél nem szerepelt.

10. ábra**Az egyes témakörök átlagos súlysámai (2016; 2020)**

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A korábbi felméréshez hasonlóan a pénzügyi önismeret, takarékoskodás, költségvetés-készítés jelent meg a leggyakrabban. 2016-hoz képest figyelemre méltó elmozdulás a csőddel kapcsolatos ismeretek háttérbe szorulása, illetve a vállalozási ismeretek súlyának csökkenése. A pénzügyi sérülékenység esetében releváns ismeretek fontossága ugyanakkor kismértékben nőtt. A témakörök súlyának erőssorrendje is rámutat arra, hogy a jövedelem megtermelésével kapcsolatos ismeretek: befektetési ismeretek, vállalozási ismeretek, a tőzsdéhez kapcsolódó információk továbbra is kevésbé hangsúlyos elemei a képzéseknek (10. ábra). A kétmintás t-próba 5 százalékos szignifikanciaszinten megerősíti, hogy a képzési témakörök közül háttérbe szorul a csőddel kapcsolatos ismeretek oktatása, míg a pénzügyi sérülékenységgel kapcsolatos ismeretek nagyobb súllyal jelennek meg a képzési programok témakörei között.

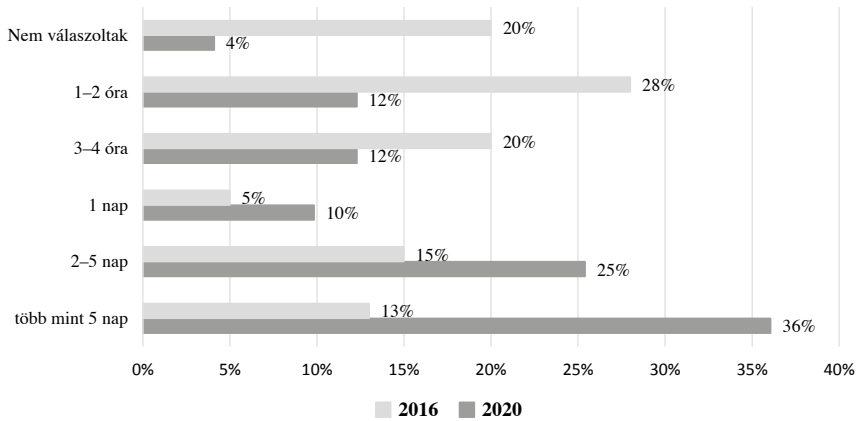
4.5. A képzések időtartama**4.5.1. Hogyan változott a képzések időtartama?**

A kutatás felmérte, hogy a képzések átlagosan milyen időtartamban valósultak meg. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy 2016-hoz képest nőtt a hosszú, 2–5 napos és a több mint 5 napos időtartamú képzés aránya. A 2016-ot megelőző képzésekhez képest egyértelműen jellemzőbbek a hosszabb képzések (11. ábra).

A Fisher-féle egzakt próba szignifikáns összefüggést mutat 5 százalékos szignifikanciaszinten.²⁰

11. ábra

A képzési programok időtartamának megoszlása 2016-ban és 2020-ban

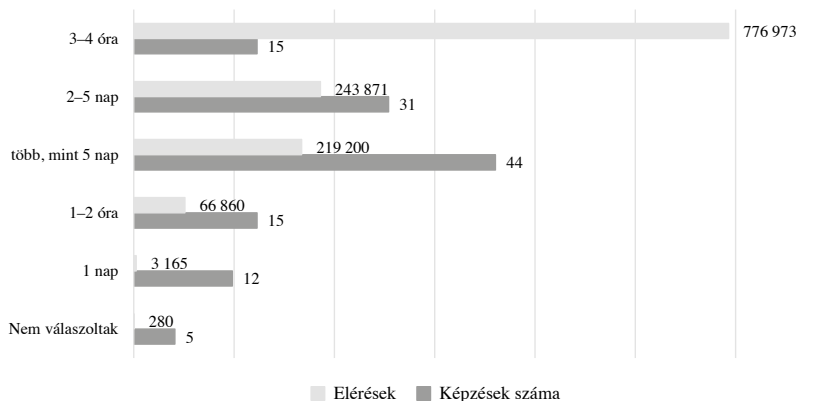

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

4.5.2. Mekkora létszámot érnek el a különböző hosszúságú képzések?

Az összes képzésben résztvevő csaknem hatvan százaléka 3-4 óra hosszú képzéseken vett részt (12. ábra). A 2-5 napos és a több mint 5 napos képzésekkel a résztvevők 35 százalékát érik el, annak ellenére, hogy ezekben a kategóriákban az elindított képzések száma több mint 60 százalék.

²⁰ A Fisher-féle egzakt próba p-értéke 0,0020.

12. ábra**Mekkora létszámot értek el a különböző hosszúságú képzési programok 2020-ban?**

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

Statisztikailag vizsgálva, a képzések időtartama 37,37%-ban befolyásolja a képzésen résztvevők számának alakulását, közepes erősségű kapcsolat van tehát a képzések időtartama és a résztvevők száma között (a szóráshányados értéke 0,6113).

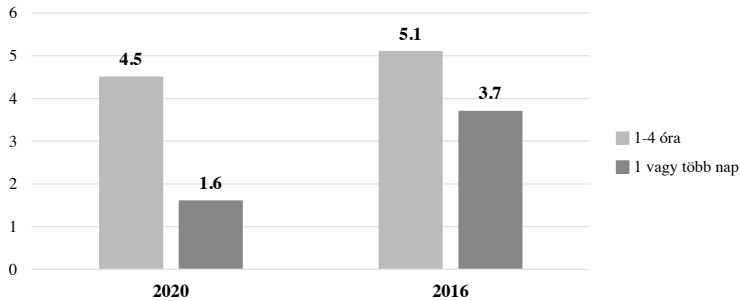
Megvizsgáltuk, hogy a közoktatásban tanulóknak is szóló képzések és a kizárólag más célcsoportnak szóló képzések időtartama között kimutatható-e összefüggés. A közoktatásban tanulóknak szóló képzések rövidebbek, gyakrabban 1–4 óra időtartamúak, mint a közoktatáson kívüli csoportok képzései (12. ábra). A Pearson-féle χ^2 -négyzet p -értéke 0,006 és a Fisher-féle egzakt teszt p -értéke 0,008, is 5 százalékos szignifikanciaszinten összefüggést mutat. Ez az összefüggés 2016 előtt is fennállt.

4.5.3. Van-e összefüggés a témakörök száma és a képzések hossza között?

A 2016-os kutatás eredményei azt mutatták, hogy a rövidebb időtartamú képzések átlagosan több témakört dolgoznak fel. Ennek nyomán ismét megvizsgáltuk, hogy van-e összefüggés a képzések időtartama és aközött, hogy hány témakört érintenek az egyes képzések.

13. ábra

1–4 órás és a hosszabb időtartamú képzések által érintett témakörök számának átlaga 2016-ban és 2020-ban

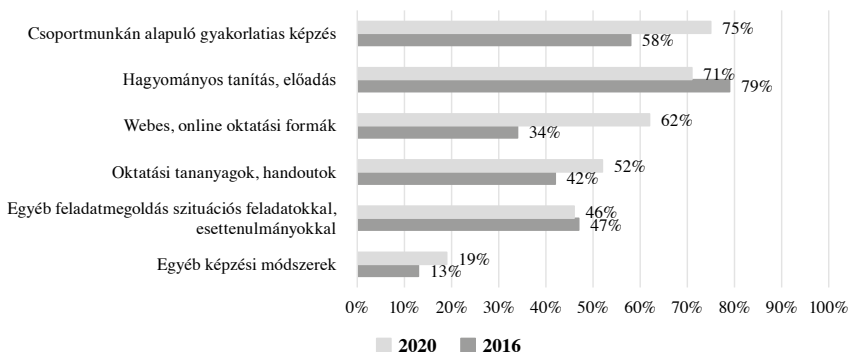

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A kutatási eredmények ismételen rávilágítottak arra az ellentmondásra, hogy a rövidebb időtartamú képzések átlagosan csaknem háromszor annyi témát dolgoznak fel, mint a hosszabbak. Ugyanakkor a feldolgozott témakörök száma mind a hosszabb, mind a rövidebb képzések esetén csökkent. Közepes erősségű kapcsolat van a képzési idő és az oktatott témakörök számának alakulása között, vagyis minél rövidebb a képzés, annál több témát dolgoz fel (a szóráshányados értéke 0,5099).

4.6. A képzés során alkalmazott módszertanok

A képző szervezetek által végzett ismeretátadás során alkalmazott képzési módszerek vonatkozásában – a 2016. évhez hasonlóan – a 2020. évi felmérésben is gyűjtöttünk információt. A válaszadók öt válaszlehetőség közül választhatták ki az egyes képzésekben általuk alkalmazott oktatási, képzési módszereket. Többféle módszert is megjelölhettek képzésenként.

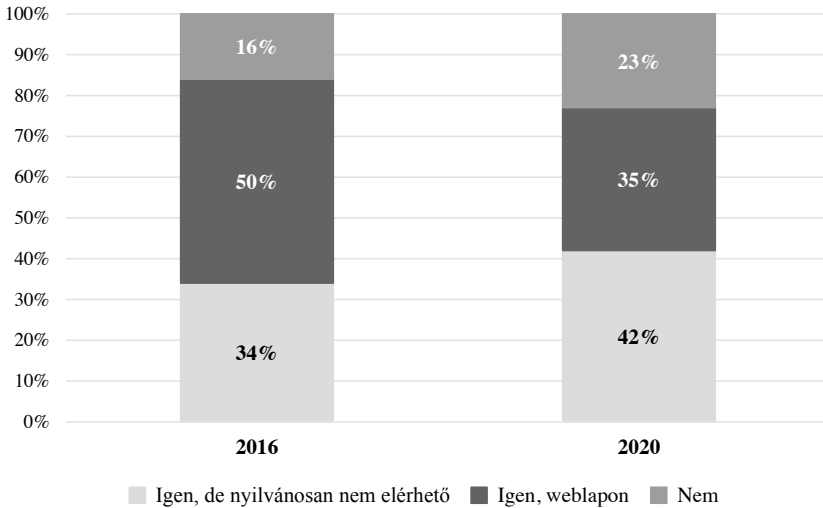
14. ábra**A képzések során alkalmazott oktatási módszerek aránya 2016-ban és 2020-ban**

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A képzések során a két legelterjedtebben alkalmazott módszer a hagyományos tanítás és a csoportmunkán alapuló gyakorlatias képzés, szituációs feladatokkal és/vagy esettanulmányokkal színesítve. 2016-hoz képest a csoportmunkán alapuló interaktív módszer, valamint a webes, online oktatási formák alkalmazásának népszerűsége szignifikánsan nőtt. Ezzel párhuzamosan a hagyományos, „tantermi” tanítási módszereket a válaszadó szervezetek kisebb hányada alkalmazta, mint korábban.

4.7. Tematikák és tananyagok**4.7.1. A tematikák léte és elérhetősége**

A 2016. évi kutatás megállapította, hogy a képzésekhez kapcsolódó tematikák és tananyagok jelentős része rendelkezésre áll ugyan, de nem érhető el nyilvánosan.

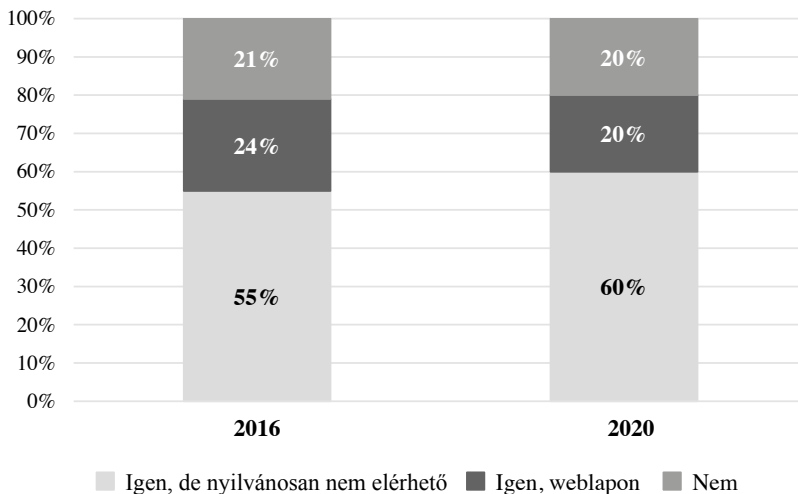
15. ábra**A képzési programok tematikájának rendelkezésre állása (2016; 2020)**

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A 2020-as mérés szerint a képzési programok többségében van tematika, de azok nagyobb része nem érhető el nyilvánosan (15. ábra). Növekedett azoknak a képzéseknek az aránya, amelyek rendelkeznek tematikával, de az nyilvánosan nem elérhető, ezzel párhuzamosan nőtt azon képzések száma, amelyek egyáltalán nem rendelkeznek tematikával.

4.7.2. A tananyagok megléte és elérhetősége

A 2016-os kutatási jelentés rámutatott, hogy a képzési programok többsége rendelkezik ugyan tananyaggal, de azok elérhetősége még a képzési programok tematikájánál is alacsonyabb volt.

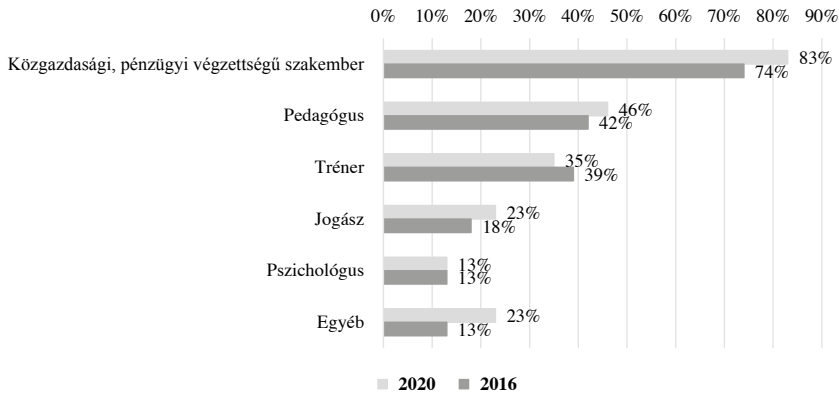
16. ábra**A képzési programokhoz kapcsolódó tananyagok rendelkezésre állása, elérhetősége 2016 és 2020-ban**

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

Az eredmények azt mutatják, hogy a képzési programokhoz kapcsolódó tananyag a képzések nyolcvan százalékánál rendelkezésre áll, de ezek háromnegyede nem érhető el nyilvánosan. A tananyag megléte 2016 óta nem változott. A tananyagok elérhetősége viszont 2016-hoz képest kismértékben romlott (16. ábra).

4.8. Az oktatók képzettsége

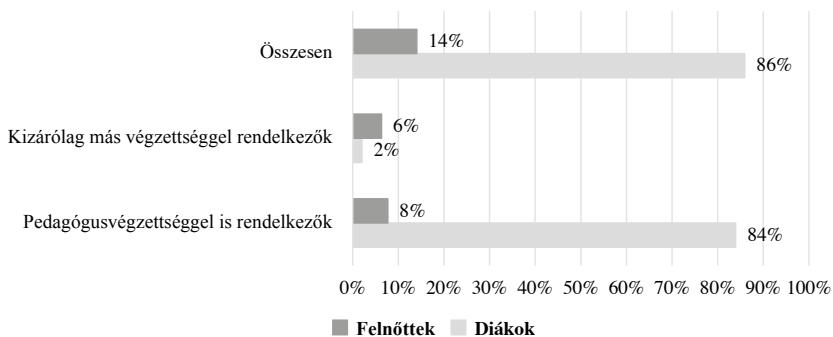
A 2016-os kutatási jelentés megállapította, hogy a képzések többségében közgazdasági, pénzügyi végzettséggel, valamint kétötödénél pedagógus- vagy tréner-végzettséggel rendelkező szakember is oktat. Ennek az alapján alkottuk meg a vizsgálat alábbi hipotézisét.

17. ábra**A képzéseken oktatók szakképesítése (2016; 2020)**

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A képzések oktatói, hasonlóan a korábbi felmérés adataihoz, túlnyomórészt közgazdászok. A 2016-as felméréshez képest nem szignifikáns változás, hogy a közgazdasági, pénzügyi végzettségű oktatók aránya 9 százalékkal, a pedagógus végzettségűek aránya 4 százalékkal, a jogász képzettségű oktatók száma 5 százalékkal, míg az egyéb szakképesítésű oktatók száma 10 százalékkal növekedett. A 2016-os adatokhoz képest csak a trénerek és az egyéb kategóriába soroltak aránya csökkent. (17. ábra)

Megvizsgáltuk azt is, hogy a diákokat pedagógusvégzettséggel rendelkezők képzik-e.

18. ábra**A pedagógusvégzettséggel rendelkezők kiket oktattak? (2020)**

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

A képzések célcsoportjai között jelentősen túlreprezentáltak a közoktatásban tanulók, az ő pénzügyi kultúrához kapcsolódó képzésüket több mint 80%-ban pedagógusok végezték (18. ábra).

4.9. Az oktatók felkészítése

A 2016. évi kutatás megállapította, hogy a közoktatásban tanulóknak szóló képzési programok oktatóit szignifikánsan nagyobb arányban készítik fel, mint a nem közoktatásban tanulók számára meghirdetett képzések oktatóit. 2020-ban ismét megvizsgáltuk, hogy a képzést folytató szervezetek közül melyek készítik fel az oktatókat. Az eredmények azt mutatják, hogy csökkent azon a szervezetek aránya, amelyek képzéssel segítik oktatóik felkészültségét.

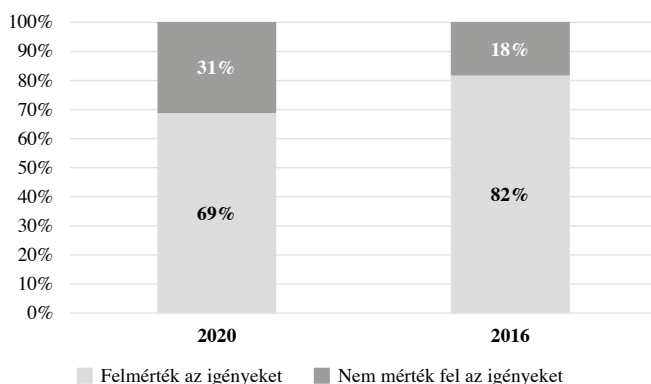
Míg 2016-ban az oktatók többsége, 52 %-a kapott előzetes felkészítést, 2020-ban ez az arány 7 százalékponttal 45%-ra csökkent.

4.10. A résztvevők igényeinek felmérése

A 2016. évi kutatás megállapította, hogy a képzések túlnyomó többségében (82%) a programok kialakítása során felméri a célcsoport igényeit, képzési szükségleteit. A beérkezett válaszok alapján a válaszadó szervezetek több mint kétharmada méri fel a programok kialakítása során a célcsoport igényeit, képzési szükségleteit, ez 13 százalékpontos csökkenés a 2016. évi adatokhoz képest (19. ábra).

19. ábra

Célcsoportok igényeinek és szükségleteinek felmérése (2016; 2020)

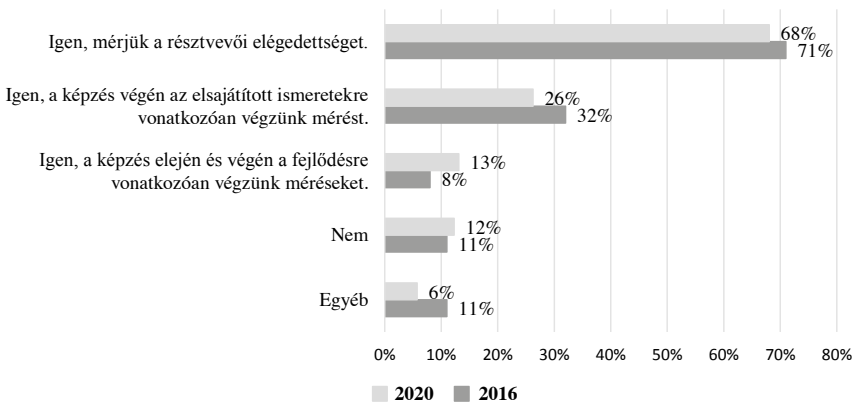
Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

4.11. A képzések eredményességének mérése

A 2016. évi kutatás megállapította, hogy a képzések eredményességét az esetek túlnyomó többségében mérik, ugyanakkor ennek keretében a résztvevők előmenetelének nyomon követése a képzés elején és végén nem volt jellemző. A képzések eredményességi, hatékonysági méréseire vonatkozó kérdés esetében több válasz megjelölésére is lehetőség volt (a képzések elején és végén is mérik, vagy csak a hallgatói elégedettséget mérik).

20. ábra

Mérik-e és miként a képzések eredményességét, hatékonyságát?

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

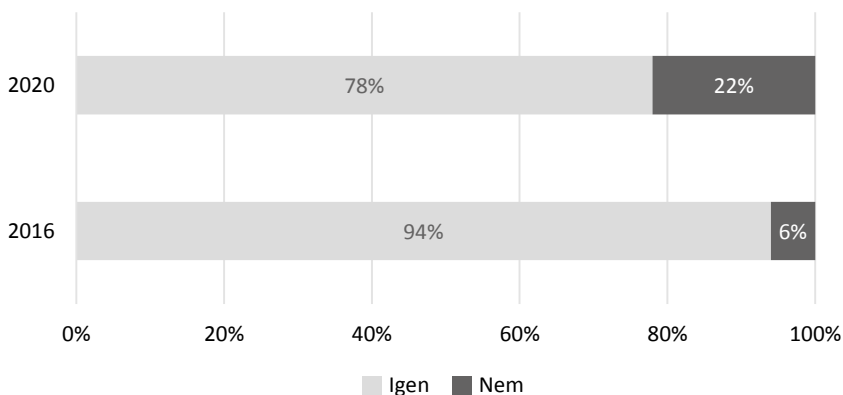
A képzések mintegy 40%-ában történik eredménymérés, ezen a területen nem történt változás a két mérés között. Az eredmények ugyanakkor azt mutatják, hogy a képzések 13 százalékában mérik a képzés elején és a végén is az elsajátított ismereteket, azaz a képzés eredményeképpen mutatkozó fejlődést. Ez 5 százalékpontos növekedés a 2016. évi adatokhoz képest. A képzések végén az ismeretszerzésre vonatkozó mérés a képzések negyedében gyakorlat, ennél a mutatónál 6 százalékpontos csökkenést tapasztalható. Összességében a képzések kétharmadánál továbbra is csak a résztvevők elégedettségét mérik, amely 3 százalékpontos csökkenést jelent az előző, 2016. évi adatokhoz képest (20. ábra).

4.12. A tapasztalatok felhasználása

A 2016. évi kutatás eredményei szerint igen magas arányban (94%) hasznosították a képzések tapasztalatait. 2020-ban ismételtén megvizsgáltuk, hogy a képzési programok tapasztalatait a szervezők felhasználják-e, beépítik-e a tananyagokba.

21. ábra

Felhasználják-e a képzési programok tapasztalatait? (2016; 2020)

Forrás: saját szerkesztés, saját kérdőíves felmérés adatai alapján

Az eredmények azt mutatják, hogy bár magas arányban (78%) hasznosítják a képzések tapasztalatait, ez a 2016. évi adatokhoz képest 16 százalékpontos csökkenést jelent. A változás szignifikáns.

5. KÖVETKEZTETÉSEK

A 2016-os felmérés információforrásként szolgált a pénzügyi kultúra fejlesztésére vonatkozó nemzeti stratégia kialakítása, valamint az operatív tervek megalkotása során. Részben a kutatás eredményei nyomán számos állami kezdeményezés indult, illetve valósult meg. Emellett több nem állami pénzügyikultúra-fejlesztést végző szervezet jelezte, hogy a kutatás eredményei és javaslatai alapján átalakította a képzéseit.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a közoktatáson kívüli képzések volumene, a képzési programok és az azon résztvevők száma jelentősen nőtt 2016-hoz képest. Jelentős pozitív változás, hogy háromszor annyian részesültek pénzügyi-

kultúra-fejlesztő képzésben az elmúlt négy évben, mint azt megelőzően. Ugyanakkor az iskoláskorú tanulók jelentős felülreprezentáltsága nem változott.

A képzést végző szervezetek közül az úgynevezett nagy eléréssel rendelkezők képzik a résztvevők túlnyomó többségét, ezen belül a közoktatásban tanulók döntő hányadát, több mint egymillió diákot. Képzéseik rövidek, 3–4 órásek. A pénzügyi intézmények képzései rövidek és elhanyagolható számú résztvevőt érnek el, képzéseikben hangsúlyosan jelennek meg a banki szolgáltatások. A nonprofit szervezetek képzései többnyire felnőtteknek szólnak, és 2–5 naposak, illetve gyakrabban közpénzből valósulnak meg. Fő profiljuk a pénzügyi tudatosság fejlesztése. Az egyéb vállalkozások képzéseinél jelenik meg hangsúlyosan a résztvevői befizetés. A képzéseik hosszúak. Náluk megjelenik a pénzügyi sérülékenység és védekezés témaköre. E képzéseket azonban jórészt maguk a résztvevők finanszírozzák, a leginkább rászoruló rétegekhez ezek a képzések nemigen jutnak el.

Előrelépést jelent továbbá, hogy a képzések átlagos időtartama hosszabb lett, megjelentek a főleg felnőtteknek szóló, többnapos képzések. A tudásátadás fókuszában továbbra is az egyéni takarékoskodás és pénzügyi tudatosság, a pénzügyi önismeret, attitűd és viselkedés fejlesztése állt, ami indokolt, hiszen a tantárgyak keretében pénzügyi tudatosságot kevésbé, inkább pénzügyi ismereteket és kalkulációs feladatokat lehetséges oktatni. A nyugdíjaskori tartalékolási stratégiák oktatásának elterjedtsége azt mutatja: a képzéseket folytató szervezetek felismerték, hogy ez mennyire fontos a demográfiai folyamatok miatt. A befektetési és vállalkozási ismeretek oktatása azonban továbbra sem prioritás.

A képzés célcsoportjai között megjelentek a pénzügyileg sérülékeny csoportok. A felnőtteknek szóló képzések java része azonban nem veszi figyelembe a célcsoportok jövedelmi helyzetét, társadalmi háttérét, így a munkanélküliek, nyugdíjasok és vállalkozók alacsony számban jutnak számukra kidolgozott, speciális, a pénzügyi kultúrát fejlesztő edukációhoz.

A kutatás eredményei szerint a hagyományos oktatási módszerek mellett megjelentek az online, webes megoldások, és egyre népszerűbbek a csoportmunkán alapuló, gyakorlatias képzések. A technológiai innovációk térnyerésével és részben minden bizonnyal a pandémiás helyzet miatt is közel kétszeresére nőtt az online, digitális tudásterjesztést is alkalmazó képzés aránya a legutóbbi felmérés óta. A hagyományos oktatási módszerek használata mellett a situációs feladatokra, helyzetgyakorlatokra épülő oktatási megoldások kerültek előtérbe 2020-ban. Utóbbi oktatási forma különösen alkalmas arra, hogy ne csupán ismereteket közöljön, de mentalitást és attitűdöt, a pénzügyi személyiséget is formálja.

Különösen fontos, hogy a képzések elérhető, minőségbiztosított tananyagra épüljenek. A kutatás megállapította, hogy képzések többsége rendelkezik tematikával, illetve tananyaggal, azonban ezek elérhetősége némileg romlott 2016-hoz képest.

A minősített, lektorált vagy akkreditált tananyagok használata a képzések alig több mint harmadára jellemző, annak ellenére, hogy 2016 óta számos akkreditált tananyag, tankönyv, munkafüzet, minőségbiztosított és elektronikusan elérhető, használható feladat, játék, kvíz stb. jelent meg. Ezek széles körű használata átláthatóbbá, eredményesebbé tehetné a képzéseket.

A képzések többsége előzetesen felméri a képzés résztvevőinek igényeit, de ennek az aránya 2020-ra csökkent. A válaszadó szervezetek emellett úgy nyilatkoztak, hogy jellemzően felhasználják a korábbi tapasztalatokat a képzések továbbfejlesztése érdekében.

Az eredményesség mérése 2016-hoz képest érdemben nem javult. A képzések többsége továbbra is inkább a résztvevők elégedettségét méri, és alig negyven százalékuk értékeli, hogy a képzési célok megvalósultak-e. A képzések eredményességének mérése nélkül ugyanakkor a tapasztalatok megszerzése és felhasználása is csak korlátozottan valósulhat meg.

Miközben 2016 és 2020 között egyre fokozódó figyelem irányult a pénzügyi kultúra fejlesztésére, a képzések túlnyomó többsége továbbra is a legkönnyebben elérhető iskolás korosztályt érinti. Indokolt lenne a képzési programokban nagyobb figyelmet szentelni a felnőttek, ezen belül is a pénzügyileg sérülékeny csoportok pénzügyi tudatosságának fejlesztésére, különösen a közpénzből is finanszírozott képzések esetén.

A kutatás eredményei felhívják a figyelmet arra, hogy indokolt a képzések minőségét szavatoló szakmai garanciák további megerősítése. A közpénzt is felhasználó szervezetek esetében ezen szakmai garanciák meglétét pedig a finanszírozásban résztvevő állami szervnek indokolt számonkérnie mind a pályázati eljárások, mind a programok megvalósulásának ellenőrzése során.

HIVATKOZÁSOK

- AMAGIR, A. – GROOT, W. – MAASSEN VAN DEN BRINK, H. – WILSCHUT, A. (2018): A review of financial-literacy education programs for children and adolescents. *Citizenship, Social and Economics Education*, 17(1), 56–80. <https://doi.org/10.1177/204717341719555>
- BÉRES DÁNIEL – HUZDIK KATALIN (2012): A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten. *Pénzügyi Szemle*, 57(3), 322–336. https://www.asz.hu/storage/files/files/penzugyiszemle/2012/322_336_beres_huzdik.pdf?download=true (letöltve: 2020.05.07).
- BERNHEIM, B. – GARRETT D. – MAKI D. (2001): Education and saving: The long-term effects of high school financial curriculum mandates. *Journal of Public Economics* 80(3), 435–465. <https://doi.org/10.3386/w6085>.
- CARLSON, E. (2020): *An Analysis of the Relationships Between State Mandates for Financial Education and Young Adults' Financial Literacy and Financial Capability*. <https://stars.library.ucf.edu/etd2020/24/> (letöltve 2020.05.07).

- CZEGLÉDI, Cs. – MAROSNÉ, K. Zs. – KOLLÁR, P. (2016): A vállalkozói ismeretek oktatásának helyzete a magyar felsőoktatásban. *Polgári Szemle*, 12(1–3), <https://polgariszemle.hu/archivum/104-2016-augusztus-12-efolyam-1-3-szam/gazdasagpolitika/749-a-vallalkozoi-ismeretek-oktatanak-helyzete-a-magyar-felsooktatásban>.
- Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület (2019): Econventio-teszt 2019 – Középszintű eredményei. <http://www.econventio.hu/#hirek/2020-03-01/2019-es-kutatasi-eredmenyek> (letöltve: 2020.08.25.)
- HILGERT, M., HOGARTH, J., BEVERLY, S. (2003) Household financial management: The connection between knowledge and behavior. *Federal Reserve Bulletin* 89(7), 309–322, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.395.7805>.
- JAKOVÁC KATALIN (2016): A pénzügyi kultúra fejlesztés nemzeti stratégiái: tapasztalatok és tanulságok. *Pénzügyi Szemle* online, 2016. június 6. <https://www.penzugyiszemle.hu/tanulmányok-eloadasok/a-penzugyi-kultura-fejlesztes-nemzeti-strategiai-tapasztalatok-es-tanulasok> (letöltve: 2020. 06. 03.)
- KOVÁCS LEVENTE – TERTÁK ELEMÉR (2019): *Financial Literacy – Theory and Evidence*. Bratislava: Verlag Dashöfer, <https://www.bankszovetseg.hu/publikaciok.cshml?lang=eng>.
- KOVÁCS PÉTER – SÁPI ÁKOS – ÁRVAI DÁVID (2016): Econventio-teszt 2016 – Középszintű pénzügyi kultúrája. <http://www.econventio.hu/#hirek/2016-12-14/econventio-teszt-2016-os-kutatasi-eredmenyei> (letöltve: 2020.08.25.)
- LUSARDI, A. – MITCHELL, O. (2014): The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5–44. <https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5>.
- MNB (2020a): A nemzetgazdaság negyedéves pénzügyi számlái – Pénzügyi eszközök és kötelezettségek állománya, mrd Ft – Konszolidált állományok, időszak végén, <https://www.mnb.hu/letoltes/pszisalko-hu-1.xlsx> (letöltve: 2020.05.13).
- MNB (2020b): A forgalomban lévő bankjegy- és érmemennyiség <https://www.mnb.hu/letoltes/forgalomban-levo-bankjegy-es-erme-mennyiseg-10.xls> (letöltve: 2020.06.26).
- NAV (2018): A kezdő vállalkozások támogatása, a mentorálás – 2018.06.07, <https://www.nav.gov.hu/nav/mentoralas> (letöltve: 2020.08.28).
- NÉMETH ERZSÉBET (2017): Pénzügyi kultúra képzések: felmérés és diagnózis, *Új Pedagógiai Szemle*, 2017(7–8), <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/penzugyi-kulturat-fejlesztok-kepzesek-felmeres-es-diagnozis#main-content> (letöltve: 2020. 06. 03).
- ORSZÁG GÁBORNÉ – KOSZTOPULOSZ ANDREÁSZ – KOVÁCS PÉTER (2015): Dél-alföldi kis- és középvállalkozások pénzügyi kultúrája. *Gazdaság és Pénzügy*, 2(2), <http://bankszovetseg.hu/Public/gep/2015/168-185%20Orszaguj.pdf> (letöltve: 2020.06.26).
- Országos Vállalkozói Mentorprogram (2020): Rövid ismertető. https://www.vallalkozottudatosan.hu/?page_id=270 (letöltve: 2020.08.28).
- OTP Bank Nyrt. (2016): Fenntarthatósági jelentés, 2016. https://www.otpfenntarthatosag.hu/static/otpfenntarthatosag/download/OTP_Fenntarthatosagi_jelentes_2016.pdf (letöltve: 2020.05.13.).
- OTP Bank Nyrt. (2017): Fenntarthatósági jelentés, 2017. https://www.otpfenntarthatosag.hu/static/otpfenntarthatosag/download/OTP_fenntarthatosagi_jelentes_2017.pdf (letöltve: 2020.05.13.).
- OTP Bank Nyrt. (2018): Fenntarthatósági jelentés, 2018. https://www.otpfenntarthatosag.hu/static/otpfenntarthatosag/download/OTP_Csoport_Fenntarthatosagi_jelentes_2018.pdf (letöltve: 2020.05.13.).
- OTP Bank Nyrt. (2019a): Fenntarthatósági jelentés, 2019. https://www.otpfenntarthatosag.hu/static/otpfenntarthatosag/download/OTP_Csoport_Fenntarthatosagi_jelentes_2019_v2.pdf (letöltve: 2020.05.13.).
- OTP Bank Nyrt. (2019b): továbbra is a készpénz bővületében élnek a magyarok - https://www.otpbank.hu/portal/hu/Hirek/Ongondoskodasi_Index_2019 (letöltve: 2020. 05. 13)

- PÁL ZSOLT (szerk.) (2018): *Pénzügyi kultúra*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Pénziránytű Alapítvány (2020): A pénzügyi tudatosság fejlesztése segíti a családok anyagi biztonságát is – Sajtóközlemény, 2020.06.05. <https://www.penziranytu.hu/penzugyi-tudatosag-fejlesztese-segiti-csaladok-anyagi-biztonsagat> (letöltve: 2020. 07.02).
- Pénzügyi tudatosság fejlesztésének stratégiája – Okosan a pénzzel (2017): <https://2015-2019.kormany.hu/download/5/39/21000/P%C3%A9nz%C3%BCgyi%20tudatos%C3%A1g%20fejleszt%C3%A9s%C3%A9nek%20strat%C3%A9gi%C3%Aija.pdf>.
- STANGO, V. – ZINMAN, J. (2007): Fuzzy math and red ink: When the opportunity cost of consumption is not what it seems, Working Paper, Dartmouth College. <https://legacy.iza.org/en/papers/Zinman12072007.pdf>.
- STEFKOVICS ÁDÁM (2018): Még mindig „sok van a párna alatt” – A pénzügyi tudatosság mintázatai Magyarországon. *Biztosítás és Kockázat*, 5(4). <https://mabisz.hu/wp-content/uploads/2018/08/biztositas-es-kockazat-5-efv-4-szam-6-cikk.pdf> (letöltve: 2020. 06. 03).
- VAN ROOIJ, M. – LUSARDI, A. – ALESSIE, R. (2011): Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial Economics*, 101(2), 449–472. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1014994>.